

Titelgegevens / Bibliographic Description

Titel	De visie op de Joden bij Willem Teellinck na 1624 / W.J. op 't Hof.
Auteur(s)	Hof, W.J. op 't
In	<i>Documentatieblad Nadere Reformatie</i> , 9 (1985), no. 2, p. 62-70.
Copyright	2007 / W.J. op 't Hof SSNR Claves pietatis.
Producent	Claves pietatis / 2007.07.17; versie 1.0
Bron / Source	Onderzoeksarchief / Research Archive Nadere Reformatie
Website	Sleutel tot de Nadere Reformatie
Nummer	B99027650

De digitale tekst is vrij beschikbaar voor persoonlijk gebruik, voor onderzoek en onderwijs. Respecteer de rechten van de rechthebbenden. Commercieel gebruik is niet toegestaan.

Het 'Onderzoeksarchief Nadere Reformatie' bevat digitale documenten over het gereformeerd Piëtisme en de Nadere Reformatie in Nederland tot 1800. Het is doorzoekbaar met de 'Bibliografie van het gereformeerd Piëtisme in Nederland (BPN)' op de website 'Sleutel tot de Nadere Reformatie'.

The digital text is free for personal use, for research and education. Each user has to respect the rights of the copyright holders. Commercial use is prohibited.

The 'Research Archive Nadere Reformatie' contains digital documents about reformed Pietism and the Nadere Reformatie in the Netherlands until 1800. These can be retrieved by searching the 'Bibliography of the reformed Pietism in the Netherlands (BPN)' database at the 'Sleutel tot de Nadere Reformatie' website.

IX-62

DE VISIE OP DE JODEN BIJ WILLEM TEELINCK NA 1624

Uitgangspunt

Willem Teellincks visie op de Joden wordt hier onderzocht voor wat de tijd na 1624 betreft. Dit vindt niet zijn oorzaak in het feit dat diens beschouwing in deze periode anders zou zijn dan in de tijd ervoor, maar heel simpel in het gegeven dat Teellincks visie in de periode tot en met 1624 reeds bestudeerd en beschreven is. Schrijver dezès heeft dit gedaan in zijn **De visie op de Joden in de Nadere Reformatie tijdens het eerste kwart van de zeventiende eeuw.**¹ Voordat het tijdvak na 1624 ter sprake komt, zal eerst als uitgangspunt hier de samenvatting van het onderzoek betreffende het eerste kwart van de zeventiende eeuw weergegeven worden.

De Joden vormen wel geen hoofdmotief van Teellincks geschriften, maar duiken toch regelmatig op, waarbij het naar voren komt dat zij hem allerminst onverschillig zijn.

Waar het gaat over de Joden uit de bijbelse tijd, is zijn veroordeling van hen scherp met name vanwege wat zij de Heere Jezus aangedaan hebben. Deze veroordeling komt echter niet voort uit een hoog en verheven superioriteitsgevoel. Christenen zijn naar zijn stellige overtuiging niet beter dan de Joden toen. Er is verschil tussen beide groeperingen voor wat betreft de wijze van goddelijke openbaring waarop zij aangewezen waren en zijn, maar het is dwaasheid te menen dat christenen zoveel sterker in geestelijk opzicht dan de Joden toen zijn, dat zij b.v. niet meer op hun hoede zouden moeten zijn om te vervallen tot afgoderij. Het is goed te bedenken dat deze opmerkingen door Teellinck gemaakt worden in een antipapistisch werk.

De zonden - ook de eigen zonden! - zijn de oorzaak van wat de Joden Christus aandeden. Men moet daarom de eigen zonden meer haten dat de toenmalige Joden. In het verlengde van deze gedachte richt de spits van Teellincks veroordeling zich over de Joden heen naar het christendom zelf, althans naar die christenen die in vleselijke ongebondenheid leven: wie als christen het evangelie en de genade Gods verkeert in zondige bandeloosheid, is erger en slechter dan de Joden toen.

De tekening door Teellinck van de Joden in de nabijbelse tijd tot en met zijn tijd is niet uitsluitend negatief. Tegenover zijn beschuldigingen dat zij bittere vijanden van Christus zijn en dat zij de Heilige Schrift met het vooroordeel lezen dat de Messias een machtig vorst in aardse zin zal zijn, staan de positieve constatering dat zij na de babylonische ballingschap zich nooit meer aan afgoderij hebben overgegeven en dat zij zich gehouden hebben aan de juiste en strikte uitleg en naleving van het beeldenverbod en aan

de goede indeling der Tien Geboden. Ook deze positieve vaststellingen staan in het verband van een antipapistisch geschrift.

Het meest veelvuldig brengt Teellinck betreffende de Joden zijn inzichten aangaande hun toekomst ter sprake. Zijn visie hierop is een onderdeel van zijn algemene toekomstverwachting, die apocalyptisch van aard is, d.w.z. ontleend aan Openbaring. Op grond van de profetieën in de Heilige Schrift staat het voor hem vast dat de Joden in de toekomst tot bekering zullen komen en zich bij de christelijke Kerk zullen voegen. Deze bekering zal pas plaatsvinden als alle uitwendige afgoderij, d.w.z. de rooms-katholieke Kerk, uit het christendom uitgeroeid zal zijn. De val van Rome is zo een absolute voorwaarde voor de bekering der Joden. Het gevolg van de verdwijning van de uiterlijke afgoderij uit het christendom zal zijn dat de christenen een veel heerlijker en geruster leven op aarde zullen leiden dan ooit tevoren, waarbij Teellinck verwijst naar Openbaring 21.

Is de ene belemmering voor de bekering der Joden de uiterlijke afgoderij van de rooms-katholieke Kerk, de tweede hindernis is evengoed bij de Protestanten te vinden, n.l. de heersende zonden. In deze zin is ook het protestantse en gereformeerde christendom zelf schuldig aan het uitblijven van de heerlijke gebeurtenis dat het oude bondsvolk zich zal voegen bij de Kerk. Teellinck past in dit verband Jesaja 57:14 op het christendom toe.

Terloops vermeldt hij nog twee andere gebeurtenissen die aan de bekering der Joden vooraf zullen gaan: de vernietiging van het rijk der Turken en de ingang van de volheid der heidenen.

De tijd waarin deze bekering zal geschieden, is naar zijn vaste overtuiging steeds meer naderbij komende. Deze overtuiging is gebaseerd op zijn in **Ontdeckinge des vermomden Balaams** neergeschreven inzicht dat met het feit dat enkele landen zich al onttrokken hebben aan de macht van de paus, het begin van de vervulling van de profetie betreffende de val van Rome in werking gezet is. Op deze verwachting van de aanstaande bekering der Joden is zijn uitlating gegrond, dat God hen die de reformatie des levens najagen, vast en zeker zal helpen en zegenen, m.a.w.: het door God te zegenen programma van de Nadere Reformatie zal een belangrijke hinderpaal voor de bekering der Joden uit de weg ruimen.

De christelijke Kerk heeft deze heerlijke toekomst voor het joodse volk niet alleen te verwachten, maar zich ook metterdaad voor de verwerkelijking ervan in te zetten. Enerzijds behoort de Kerk de hinderpalen ervoor op te ruimen. In de eerste plaats is dit het programma van de Nadere Reformatie, n.l. de zuivering van de levenshandel en -wandel der gereformeerde christenen. In de tweede plaats moet de hindernis van Rome en de rooms-katholieke Kerk genomen worden, met het oog waarop Teellinck alle christelijke konin-

IX-64

gen, prinsen en staten op profetische wijze oproept hun krachten te bundelen en op te trekken tegen Rome en de paus om die ten val te brengen.

Anderzijds heeft de Kerk de roeping om zich positief voor de bekeering der Joden in te zetten. Teellinck zelf doet dit allereerst op de wijze van de voorbede. In twee zijner gepubliceerde gebeden (1621 en 1622) komt dit thema voor, beide keren in het kader van een apocalyptische toekomstvisie. Vervolgens dringt hij in **Dauids Danckbaerheyt** sterk aan op de prediking van het evangelie onder de vele in Brazilië aanwezige Joden.

Wat zijn de bronnen van Teellincks visie op de Joden? Met spijt moet geconstateerd worden dat hij deze niet aangeeft. In het licht van zijn geestelijke ontwikkeling en blijvende gerichtheid ligt het zeer voor de hand om deze in het engelse piëtistische Puritanisme te zoeken.

Noodwendigh Vertoogh

Teellincks hoofdwerk, dat in 1627 het licht ziet, is **Noodwendigh Vertoogh**. Het bevat het complete programma van de door hem voorgestane reformatie. In het zevende boek van dit werk laat hij zien dat niet alleen kerkelijke, maar ook politieke personen deze hervorming der zeden hebben voorgestaan en nog voorstaan. Als hedendaags voorbeeld laat hij dan de tekst volgen van de propositie die de Gecommitteerde Raden van de Staten van Holland direkt na het overlijden van prins Maurits in 1625 gedaan hebben aan de Staten-Generaal. Daarin wordt de prioriteit van de reformatie van de roepende zonden aangegeven, terwijl er tevens een lijst van de voornaamste zonden gepresenteerd wordt. Als eerste wordt genoemd de overblijfselen van het Rooms-katholicisme, en als tweede:

Het ongelimiteerde van de Vergaderingen der Joden, ende van andere Sectarisen.³

De worstelinghe eenes bekeerden Sondaers

Al de overige werken waarin Teellinck uitlatingen doet over het natuurlijke zaak Abrahams, zijn posthuum uitgegeven. Het eerste hier in aanmerking komende is **De worstelinghe eenes bekeerden Sondaers**, uitkomende in 1631. Dit geschrift bevat een verklaring van Romeinen 7. Bij de behandeling van vers zes beveelt Teellinck aan om bij de betrachtning van de bekeering de zonden een plechtige scheidbrief te geven

op dese ende diesghelijcke wijze/(in conformiteyt vande Scheyd-Brief die de Joden pleghen te gebruycken/welck aldus begint:

In sulcken dach van de weke, in sulcken dach van de Maendt, in sulcken Jaer van de Scheppinghe, Ick de Sone van sulcken eene, hebbe sonder eenich bedwang, met volle bewillinghe van mijn Ziele, afscheyt ghegeven aen u N. die te voren sijt geweest mij VVijf, maer nu stelle ick u op uwe vrye voete, van nu af en ten eeuwighen daghe: Ick scheyde my van u af, trouwt met wien het u lust, &c.⁴

Den Hoek-Steen, van het Oude en Nieuwe Testament

In 1645 verschijnt Teellincks verklaring van Maleachi: **Den Hoek-steen, van het Oude en Nieuwe Testament**. In het kader van de verklaring van 1:4 constateert Teellinck:

Het staet nu oock soo ten deele/en voor een tijt met de Joden sins zy Christum/verweckt uyt hare broederen/Deut.18.18 ghedoodt hebben/zy bouwen/zy doen veel/om ergens haer weer te setten tot een volck/maer de Heere werpt het al om/want zy Christum om gebracht hebben: evenwel zijn zy beminde. Rom.11.28. In een andere op sight/ende en werden niet geheel verdelgt als d'Edomiten.⁵

Onder 1:11 merkt Teellinck op:

Waer toe wel staet aen te mercken/dat de bekeeringe der Heydenen somtijts verbreyt wort in weggen van belofte/als wanneer de geloovighe Joden aengesien worden/als die ghene die daer sullen verrijckt worden met het inkomen der Heydenen/ende des te meer gaven genieten soudent/en somtijts in wegen van dreygementen/ten aensien van d'ongelovige Joden die dan soudent verlaten worden/en de Heydenen inghelaten worden. Rom.11.11. Om hun alsoo door een dwaesachtigh volck/tot navolginghe te verwecken/'t welck mach ghedacht werden/noch te sullen gheschieden/als vele Heydenen sullen inkomen/door dese onse vaert in Oosten ende Westen/dat namelijk de Joden siende den naem Christi soo verbreyden/sullen tot opmerckinghe komen.⁶

Naar aanleiding van 3:1 schrijft hij:

Dat de Joden hier suffen van een minder Messias/een Sone Josephs/ behalven den grooten Messias de sone Davids/en so twee Messiasen in rekenen/moet onder de reste van de Joodsche fabulen gestelt worden.⁷

Bij 4:3 stelt hij:

oindentusschen sien wy oock sulcks vervult in de Christenen over de Joden/want so wy weten/de Christenen die heerschen over al/over de Joden: een grouwelijcke vertredinghe der Joden is menichmael geschiet/by den Christenen/soo de Historien verbreyden. [...] want de Joden en worden niet vertreden/om dat sy Joden van afkomste sijn/maer om dat sy Christum verworpen hebben/dat sy een ongehoorsaem en teghen strevelich volck sijn/Rom.10.21. so dan alle die dien wech der Joden ingaen/die hebben oock deze straffe der Joden te verwachten/hier/oft hier naemaels.⁸

Onder 4:5 polemiseert hij als volgt:

Ende de Joden en hebben geen reden/om tegen dese uytlegginge/die wy Christenen halen uyt 't nieuwe Testament/eenige exceptie te neme/aengesien dat wy kunnen bewijsen uyt het oude Testament/dat ja de Heilige Geest wel so pleecht te spreken daer van wy vele exempelē soudent kunnen gheven/maer een in de plaetse van velen/dat klaer is/de Messias wort David/genoemt/Ezech. 37 vss. 24/25. Hose. 3. vers 5. om dat hy den Geest en de gelegentheynt Davids/in een overschrijdende mate/soude uyt drucken.⁹

IX-66

In de slotalinea van het geschrift zijn deze woorden te vinden:

Daerom oock de Joden vindende dat dese laetste woorden van het oude Testament so scherp gaen/plegen altoos noch het voorgaende veers/na dat leste veers/wederom te verhalen/ende dat oock soo te schrijven en in te drucken/'t welck een overtuiginghe aen hun is/van d'overstrengicheyt des wets Mosis en des Ouden Testaments boven het Nieuwe/en doet hun so eyndighen/in het verwachten van het Nieuwe. Och dat sy toch eens hier toehaer ooge en herten woude openen.¹⁰

Prophetie Van de Heylsame Mensch-werdinge

Teellincks verklaring van Jesaja 9:5 verschijnt in 1650 onder de titel **Prophetie Van de Heylsame Mensch-werdinge**. Als het gaat over de tijd van de komst van de Christus, gaat Teellinck in dispuut met de Joden:

Ja de Joden selve bekennen seer wel/dat den tijdt al verstreken is/dat de Messias komen moeste: maer even-wel willen sy tegen-kaeckelen/ende behelpen haer met seer blauewe uytvluchten/het welke grootelijcks dient tot onser versterckinge in dese saecke.

Want ten eersten/sy seggen/het is wel waer/dat den tijdt al lange verstreken is/dat de Messias moeste komen/maer evenwel soo gaen de beloften Gods vast/ende hy sal deselve noch vervullen. Docht dit is een gantsch niettige uyt-vlucht: want Godt/die belooft hadde/dat de Messias komen soude/die hadde oock beloofft/in wat tijdt dat hy komen soude; ende indien de beloften Godts vast gaen/dat hy den beloofden Messias senden soude/soo gaen oock de beloften Gods daer in vast aengaende den tijdt/in den welcken dat hy hem soude senden. Derhalven dan/dewijle den tijdt verstreken is (selfs na der Joden bekentnisse) in den welcken dat de Messias komen moeste/soo gaet het vast/dat Godt sijn belofte van het senden des Messiae vervult heeft/ende dat de Messias al is gekomen.

Ten anderen/daer zynder/die seggen/dat de Messias al gekomen is/maer dat hy sich ergens verborgen houdt/dat sy het niet en weten/ende dat hy hem sal openbaren/alst hem past. Maer dit is oock een gantsch ydele uyt-vlucht: ja sy mogen hier door overtuuyght werden/dat waerlick de Messias al gekomen is/ende dat sy hem al te vergeefs verwachten. Want den tijdt al voor-by is/in den welcken Godt beloofft hadde den Messiam te senden.¹¹

Sleutel Der Devotie[...]Het tweede deel****

De meest interessante gegevens levert het laatste hier te bespreken werk van W. Teellinck op: **Sleutel Der Devotie[...]**Het tweede deel****, verschenen in 1656. Dit tweede deel bevat de boeken vijf en zes. De nu volgende citaten staan alle in het vijfde boek. In dit vijfde boek wijst de auteur aan hoe men temidden van de vele dwalingen die er heden ten dage onder de christenen bestaan, de ware leer kan vinden.

Sleutel Der Devotie is in zijn geheel opgesteld in de vorm van een ge-

sprek. In het eerste deel nemen er vier personen aan deel: Aquila, een godgeleerde; Priscilla, zijn huisvrouw; Apollos, een ijverig man; Appelles, een beproefde des Heeren. In het tweede deel voegen zich daar nog twee personen bij: Abulus, één zonder raad; Cacobulus, een slechte raadgever.

Reeds uit de eerste bijdrage van Abulus aan het gesprek wordt duidelijk van hoeveel belang zijn persoon en zijn woorden voor het onderhavige onderwerp zijn:

Abulus. Mijn herte is daer te male seer over bekommert. Ick ben/soo Cacobulus wel weet/een Jode van gheboorte/ende was noch onlanghs een Jode van professie; maer ben nu nae veel ondersoeckens/ende oock biddens/genoegh gewaer gheworden/dat de Messias, die wy Joden noch al verwachten/waerlijcks al over langhe moet ghekomen wesen; ben oock ghenoegh overtuyght uyt het ondersoecken der Euangelien/ende vergelijcken der selve met de Propheten/dat is daer waerlijcken sulcken Persoon/als de Messias ons beschreven wordt/dat het zy Jesus Christus de Soone Mariae.

Apollos. Waer aen schort het dan Abule, dat ghy u niet en begeeft tot het Christen geloove.

Abulus. De menighvuldighe verschillen/die daer onder de Christenen zijn/over de rechte leere Christi/ende de ware Religie/die weerhouden my. Het is waer/ick ben seer aengemaent geweest/om my te begeven tot een seeckere soorte van Christenen/die sich seer wijtmondigh roemen/d'eenige ware Kercke Christi te wesen; ende spreken veel van d'outheydt/van de wijtloopigheydt/van de eenigheydt haerer Kercke/ende seggen/dat aen die dinghen de rechte Kercke Christi te kennen zy. Sy doen oock uytterlijck seer schoon voor in d'ooge/maer evenwel soo en hebbe ick met haer bescheydt my niet konnen gerust stellen.

Aquila. Ick mercke wel/van wat luyden dat ghy spreeckt; maer waerom hebt ghy haer bescheyt niet konnen voor goedt aennemen ?

Abulus. Voor eerst/so staet my geweldigh tegen de Beelden-dienst/die ick sie dat sy noch plegen; en hebben haere Kercke vol getast met Afgodische beelden; Ten anderen/soo vermercke ick/dat sy de H. Schriftuyre seer verkleynten/ende drijven/datmen op haere authoriteyt de H. Schrift sal aennemen/ende haere uytlegginghen alleene voor authentijck houden/twelck my te male ongerijmt duncket; dat/voor en aleer sy met kracht der H. Schrift selve bewesen hebben/dat sy jae de waere Kercke zijn/dat oock die kenteekenen/die sy voorwenden d'eenige kenteekenen der waerer Kercke te wesen/waerlijcken in de H. Schrift bekent zijn voor d'eenighe kentekenen/sy vereytschen/datmen dat op haer segghen/en op haer woort alsoo sal aennemen/want dat toch anders niet en is/dan ons te doen ons gheloove fonderen op het woordt der menschen.

Aquila. Ghy spreeckt met goet bescheyt/bekommerde Abule, ende het gaet te male vast/die daer in bekommeringe is/ten aensien vande me-

IX-68

nigvuldighe verschillen/die daer onder de Christenen zijn/over de waere leere Christi/kan niet dan alsoo wel nae die luyden/als nae andere ommesen/ende ten zy saecke/dat hy beter bescheydt kriijge/dan haer eygen seggen/authoriteyt/soo en kan hy in der eeuwigheydt/met geenderley goet bescheydt sich daer op gherust stellen.

Abulus. Ick voele dat seer wel in mijn eygen herte/daerom houden my oock de verschillen/die onder de Christenen zijn/te male seer bekommert; ende maecken my seer onrustigh. Jae ick weet qualijck/wat ick daer van dencken sal; ende om mijn herte gantsch voor u uyt te spreeken. Ick worde daer door somtijts gebracht tot groot achterdencken/dat daer oft geen Godt in de Werelt en is; oft immers/dat hy sich met ons/ofte met ons doen niet en moeyt; dat hy ons in 't minste niet gade en slaet/noch op ons eenige achte neemt/dat jae alle sijne beloften ende voorsegginghen/eerst aen ons Joden/ende daer nae aen u Christenen gedaen/al niet met alle en zijn.¹²

Even verderop stelt Aquila dat de Heere Zich, omdat de dag van de definitieve afrekening nabij is, meer en meer verbergt,

maer soo veel de geloovige aengaet/ghelijck wy te vooren bewesen hebben/de Heere openbaert sich nu meer krachtelijck/dan wel oyt/o-vermits daer nu meer noodt is; en dat door de krachtige werckinge synes Geestes/twelcke die ghevoelen/die die genade ontfangen hebben/en noch breeder sal blijcken op het inkomen der Joden.¹³

Wanneer er gesteld wordt dat de kennis van het lijden en sterven van de Heere Jezus Christus noodzakelijk is ter zaligheid, reageert Apollos hierop met:

Maer eenige kennen dit voor een gantsch liefloose leere/regelrecht strijdende tegen het licht der natuyre: soo hebbe ick oock eenen ontmoetet/die daer over aldus uytvoer; soo dat de waarheyte zy (seyde hy) dat niemant sonder het historiael gheloove van Jesu lijden en stervan kan saligh worden/wat raedt dan met d'arme Joden/den welcken hier van in de gantsche vijf boecken Mosis niet een duydelick woort geopenbaert is?¹⁴

Aquila's antwoord hierop luidt:

't Welck oock beantwoort t'gene te vooren gevraecht wert/naemelijken wat raet datmen wiste met den Joden en met den Apostelen; want datmen soude dencken dat de Joden geen bescheyt en hadden vande gelegentheyte des Messiae, dat is soo niet: want d'offerhanden waren voorbeelden van 't lyden Christi.¹⁵

Tegen het eind van het vijfde boek noemt Aquila als één der oorzaken dat velen de uiterlijke godsdienst niet betrachten:

Dat zijn veele plaetsen/die seer heerlijk ende hooge spreeken van de weerdige gelegentheyte des volcx Godts in de laeste tijden; ende noch nae de letter selve staen vervult te worden op het inkomen der Joden: als wanneer de verlosser uyt Zion komen sal, en de Godtloosheden sal afwenden van Jacob Rom. 11.26, die sy alle geestelijck

duyden op de tegenwoordige gelegentheynt der Christenen/daer door sy dan alsoo verydelen in haer misverstant/dat sy ick en weet wat groots sich alreede inbeelden te wesen: daer de tijdt daer toe noch niet gekomen is; ende sy dat toch nu niet bereycken konnen; noch alsoo niet te bereycken en is hier op aerden/soo sy het nemen in een verborgene geestelijcken sin: maer staen noch vervult te worden nae de rechte uytghedruckte letterlijcke sin/in sulcker wijze als wy boven de letterlijcke sin verklaert hebben te wesen; en daerom is desen haere vergrijpinge des te beklagelijcker/want sy daer door niet alleene haer selven van de waerheyt afleyden/en veele Christenen verwerren; maer sy verhinderen oock grootelijcks (voor soo veel in hun is) de bekeeringe der Joden; dewijle sy seer veele plaetsen der H. Schriftuure alsoo opnemen/dat sy tegen een ander weder partije/die der Joden cause drijven/geensins en konnen staende gehouden worden.¹⁶

Samenvatting

Zo nu en dan brengt Willem Teellinck in zijn na 1624 uitgegeven geschriften het thema van de Joden ter sprake. Twee geschriften springen er hierbij uit: **Den Hoeck-Steen, van het Oude en Nieuwe Testament en Sleutel Der Devotie [...] Het tweede deel.**

De wijze waarop het thema van het oude bondsvolk bespeeld wordt, is incidenteel. Alleen in **Sleutel Der Devotie [...] Het tweede deel** stijgt het in de persoon van gespreksdeelnemer Abulus als bekeerde en nochtans (nog) niet christen geworden zijnde Jood boven een incident uit. De woorden van Abulus fungeren als de opening en aanzet tot het onderwerp van boek vijf.

In religieus opzicht zijn Teellincks uitlatingen over de Joden negatief. Omdat zij Christus verworpen en gedood hebben, is God hun tegen. De geschiedenis wijst het uit. In de loop der tijden zijn zij gruwelijk vertreden door de christenen. Het woord gruwelijk geeft hier te kennen dat Teellinck het daarmee niet eens kan zijn. Wel is het voor hem de vervulling van Gods Woord, ook al van een oudtestamentische profetie als Maleachi 4:3. Dat deze uitlatingen niet anti-semitisch opgevat mogen worden, komt in twee dingen openbaar. Allereerst benadrukt Teellinck dat de Joden niet vertreden worden omdat zij Joden zijn. In de tweede plaats stelt hij dat allen die Christus ongehoorzaam zijn, dezelfde straf zullen ondergaan.

Voor Teellinck is het onbelemmerd uitoefenen van de Joodse godsdienst een roepende zonde in de Nederlanden. Met instemming geeft hij een politiek stuk weer waarin dit zelfs als tweede in een hele rij van roepende zonden vermeld staat. Verscheidene malen verwerpt hij de Joodse exegese betreffende messiaanse teksten in het Oude Testament (Maleachi 3:1 en Jesaja 9:5) op forse wijze en verdedigt hij daartegenover de christelijke uitleg (Maleachi 4:5 en 6).

IX-70

Bij al het negatieve is er ook een positief punt te signaleren. Teellinck neemt de formulering van de scheidbrief die de Joden plegen te gebruiken bij het beëindigen van het huwelijk, als voorbeeld voor de scheidbrief die de mens in de bekering de zonden moet geven.

Een belangrijk onderdeel van Teellincks visie op de Joden is zijn toekomstverwachting voor hen. Ook al moeten zij de gevolgen van hun verwerping van Christus ondergaan, zij zullen toch nooit geheel verdeld worden. Zij zijn immers beminden, in de zin van Romeinen 11:28. Ja, voor de toekomst is de bekering der Joden te verwachten. Romeinen 11:26 spreekt in dit opzicht een niet mis te verstane taal. Die taal is althans niet mis te verstaan voor wie de letterlijke zin volgt. Ten onrechte wordt deze tekst nogal eens geestelijk opgevat en toegepast op de tegenwoordige toestand der christenen.

Het enige wat hij voorts over dit toekomstig inkomen der Joden meldt, is dat het veroorzaakt zal worden door het inkomen der heidenen, hetwelk hij verbindt aan de zeevaart naar Oost- en West-Indie, waardoor er vele heidenen tot geloof zullen komen: Romeinen 11:11.

Deze toekomstverwachting is bij Teellinck meer dan visie. Het is zijn hartelijk verlangen. Vandaar dat hij in de laatste alinea van zijn Maleachicommentaar de verzuchting slaakt of de Joden eens hun ogen en harten wilden openen.

In **Slutel Der Devotie**[...] **Het tweede deel** komt het thema van de belemmeringen voor de bekering des Joden meer dan terloops aan de orde. De staketsels zijn bij de christenen zelf te vinden: 1. de vele verschillen onder de christenen; 2. de beeldendienst bij de Rooms-katholieken; 3. de menselijke fundering van het geloof bij de Rooms-katholieken; 4. de verkeerde (=niet letterlijke) opvatting en uitlegging van veel Bijbelteksten.

Slotbeschouwing

Vergelijking tussen de twee samenvattingen leert dat Teellincks visie op Israel geen noemenswaardige veranderingen heeft ondergaan. Wel kan vanuit zijn geschriften die na 1624 verschijnen, het beeld van zijn visie, verkregen op grond van zijn in het eerste kwart van de zeventiende eeuw uitgekomen pennevruchten, gecompleteerd en verscherpt worden.

W.J. op 't Hof

Noten

1. Amsterdam 1984, 14-25.	6. 45a.	11. 106-107.
2. a.w., 22-25.	7. 140b.	12. 2-3.
3. 409b.	8. 280a.	13. 9a.
4. 131b-132a.	9. 289b.	14. 11a.
5. 19a.	10. 294.	15. 13a.
		16. 211a.